

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРСІЇ ТЕЗАУРУСУ «EUROVOC»**

У статті розглядаються питання створення та впровадження української версії тезаурусу «EUROVOC» для ведення електронних фондів нормативно-правової інформації в Україні та пошуку документів

Ключові слова: веб-сайт, бази даних, нормативно-правова інформація, тезаурус «EUROVOC», єдина державна система правової інформації.

Антоненко С. А. Актуальные вопросы создания и внедрения украинской версии тезауруса «EUROVOC».

В статье рассматриваются вопросы создания и воплощения украинской версии тезауруса «EUROVOC» для ведения электронных фондов нормативно-правовой информации в Украине для поиска документов.

Ключевые слова: веб-сайт, базы данных, нормативно-правовая информация, тезаурус «EUROVOC», единая государственная система правовой информации.

Antonenko S. Current Issues on Creation and Implementation of Ukrainian Version of «EUROVOC» Thesaurus.

In the article issues on creation and implementation of Ukrainian version of «EUROVOC» thesaurus for administration of electronic funds of legal and regulatory information in Ukraine and document search are researched.

Keywords: website, databases, legal and regulatory information, «EUROVOC» thesaurus, unified governmental system of legal information.

Стрімкий розвиток та широке впровадження інформаційних технологій у всі сфери життя людей, суспільства та держави, розгортання на їх основі локальних і глобальних інформаційних систем та мереж, створення різноманітних інформаційних ресурсів є на сьогодні об'єктивною реальністю.

Щорічно органами державної влади України розробляються, приймаються, змінюються десятки тисяч нормативно-правових та правових документів.

Найбільш розвинені інформаційно-пошукові системи (ІПС) різних розробників (ВР України, Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів, Ліга: Закон, НАУ та ін.) щоденно надають користувачам доступ до документів зі створених ними електронних фондів нормативно-правової та правової інформації.

Ці фонди на сьогодні включають в себе понад 100 тис. нормативно-правових актів (документи ВР України, КМУ, Президента, міністерств та відомств, що пройшли реєстрацію в Міністерстві юстиції України), біля одного мільйона інших правових документів (Ліга: Закон), десятки мільйонів судових рішень (Єдиний державний реєстр судових рішень, Ліга: Закон, НАУ).

Робота з такими великими обсягами інформації потребує від ІПС постійного розвитку функціональних можливостей пошуку із застосуванням різних методів обробки документів.

На відміну від алгоритмів, що базуються на моделях тексту як набору слів (пошук за реквізитами документів (вид документа, видавець, слова з назви, дата прийняття документа, номер документа, статус документа, дата і номер реєстрації документа в Міністерстві юстиції, ключові слова, опублікування), контекстного пошуку на основі повнотекстових індексів), моделі побудови тезаурусів враховують такі мовні явища, як синонімія, багатомовність, наявність лексичних відносин між словами, які, за результатами сучасних наукових досліджень у цій галузі, повинні покращити якість інформаційних запитів при їх використанні.

Метою статті є дослідження питань зі створення та впровадження української версії тезаурусу «EUROVOC» для ведення електронних фондів нормативно-правової інформації в Україні та пошуку документів.

Як відомо, у період до появи персональних комп'ютерів у бібліотеках активно використовувалися для інформаційного пошуку тезауруси, які призначалися для опису змісту документів нормалізованими ключовими словами в процесі ручного індексування людьми-індексаторами.

У той час більшість інформаційних систем не були повнотекстовими, а зберігали досить обмежений набір інформації про документ: бібліографічні дані, реферат. Додавання списку ключових

слів, що характеризують основний зміст документа, суттєво розширювало спроможність пошуку документів. З початку семидесятих років почали створюватися національні і міжнародні стандарти розробки інформаційно-пошукових тезаурусів [1].

У перекладі з грецької тезаурус (*thēsauros*) означає скарб, множину, скарбницю.

За визначенням Великої радянської енциклопедії тезаурус фактично визначає семантику мови (національної мови, мови конкретної науки або формалізованої мови для автоматизованої системи управління).

Спочатку тезауруси розглядали як одномовний словник, в якому семантичні відносини визначаються групуванням слів по тематичних рубриках, але з 70-х рр. 20 ст. набули поширення інформаційно-пошукові тезауруси, у яких виділені спеціальні лексичні одиниці – дескриптори, по яких можна здійснювати автоматичний пошук документальної інформації. З кожним словом такого тезаурусу зіставляється синонімічний дескриптор, і для дескрипторів явним чином указуються семантичні відносини: рід – вигляд, частина – ціле, мета – засіб і т.д. Зазвичай прийнято розділяти ієрархічні та асоціативні відносини [2].

До найкращих прикладів успішного багаторічного використання у інформаційних бібліотечних системах можна віднести «Предметні рубрики Бібліотеки Конгресу США» («*Library of Congress Subject Headings*» – «LCSH»), які понад 100 років тому були створені для забезпечення предметного доступу до карткових каталогів і перетворилися на сьогодні в розвинутий тезаурус для індексування мільйонів бібліографічних записів у сучасних електронних каталогах, й широко використовуються у публічних, академічних, наукових бібліотеках США, а також у бібліотеках інших англomовних країн.

Відомими тезаурусами на сьогодні також є: «RAMEAU» («*Repertoire d'Autorite-Matiere Encyclopedique et Alphabetique Unifie*»), розроблений у Національній бібліотеці Франції, що використовується у бібліотеках франкомовних країн; «Новий покажчик для каталогів італійських бібліотек» («*Nuovo soggetto per i cataloghi delle biblioteche italiane*»); «UDC» («*Universal Decimal Classification*») та «SWD» («*Schlagworthormdatei*») в німецькомовних країнах (Німеччина, Австрія, Швейцарія); «Словник мови предметних рубрик Бібліотеки Народової», розроблений в Національній бібліотеці у Варшаві в 1956 року, використовується в бібліотеках Польщі та ін.

В рамках міжнародного проекту «MACS» («*Multilingual Access to Subject*») розпочаті (з 1997 року) та проводяться наукові дослідження з інтеграції різних міжнародних тезаурусів («RAMEAU», «SWD», «LCSH»).

Певний досвід з розроблення власного бібліотечного тезаурусу має також і Україна: у 2004 році було закінчено створення «Інформаційно-пошукового тезаурусу» Національної парламентської бібліотеки України [3].

У рамках Договору «Про співробітництво Президії Верховної Ради України і Дослідницької Служби Конгресу Сполучених Штатів Америки», направлено на забезпечення та підтримку систематичного обміну офіційними законодавчими документами і публікаціями, працівники Верховної Ради України використовували під час індексації нормативно-правових актів України тезаурус Бібліотеки Конгресу США «GLIN» («*Global Legal Information Network*») [4, 245-258].

Серед інших відомих тезаурусів, «EUROVOC» є багатомовним політематичним інформаційно-пошуковим тезаурусом, що використовується для індексування та пошуку даних в ПС офіційних документів органів, установ, інститутів і деяких держав – членів ЄС, і визначається як «нормативний словник дескрипторної інформаційно-пошукової мови із зафіксованими в ньому парадигматичними відношеннями лексичних одиниць»; виконує всі функції, покладені на багатомовні тезауруси, і відповідає міжнародним стандартам ISO 2788-1986 «Керівні принципи створення і розробки одномовних тезаурусів» [5] та ISO 5964-1985 «Керівні принципи створення і розробки багатомовних тезаурусів» [6].

«EUROVOC» розроблявся спеціально для змістовної обробки і пошуку документів по всіх напрямках діяльності інститутів ЄС, має стандартну структуру інформаційно-пошукового тезаурусу, призначеного для ручного індексування:

- терміни тезаурусу розділені на дескриптори, які використовуються для індексування документів, і аскриптори (умовні синоніми), які входять в класи умовної еквівалентності дескрипторів;
 - встановлені ієрархічні відносини між дескрипторами (об'єднують відносини вище-нижче і часка-ціле);
 - встановлені асоціативні відносини між дескрипторами;
 - дескриптори об'єднані в ширші тематичні класи – мікротезауруси [7].
- «EUROVOC» побудовано за принципом від загального до часткового.

На верхньому рівні знаходяться розділи, які складають загальну предметно-класифікаційну систему: 21 розділ, які ідентифікуються двозначним кодом та назвою на природній мові: політика, міжнародні відносини, європейські співтовариства, законодавство, економіка, торгівля, фінанси, соціальні питання, освіта і комунікації, наука, бізнес і конкуренція, зайнятість та умови праці, транспорт, навколишнє середовище, сільське господарство, лісництво і рибна ловля, виробництво, технології та дослідження, енергія, промисловість, географія, міжнародні організації.

Нижній рівень організовано як сукупність мікротезаурусів, позначених чотирма цифрами, перші дві з яких визначають тему, до якої належить цей мікротезаурус. Нумерація тем і мікротезаурусів єдина для всіх мов.

На сьогодні «EUROVOC» реалізований 24 офіційними мовами Європейського Союзу. Усі переклади мають однаковий статус – кожен дескриптор в одній мові обов'язково має відповідний дескриптор в іншій мові. Однак еквівалентності між не-дескрипторами у різних мовах не існує, оскільки багатство мов різниться для різних тем.

Як зазначають дослідники, деякі теми у «EUROVOC» розроблені детальніше порівняно з іншими, оскільки вони є важливішими для роботи ЄС [8].

Тезаурус «EUROVOC» має такі семантичні співвідношення на рівні ключових і не ключових слів (дескрипторів і недескрипторів):

- «SN» (*Scope Note*, примітка щодо можливих значень) – визначення, що пояснює значення дескриптора, або вказівка, як використовувати дескриптор при індексуванні документа та формулюванні запитів;

- «MT» (*Microthesaurus*, мікротезаурус) – посилання на мікротезаурус, до якого належить дескриптор (недескриптор);

- «UF» (*Used For*, використовується для) та «USE» (використовувати) – зв'язок еквівалентності між дескриптором і не-дескриптором (-ами), що він їх подає (UF), або між недескриптором і дескриптором, який замінює цей недескриптор (USE);

- «BT» (*Broader Term*, ширший термін) – між певним дескриптором і родовим (більш узагальненим) дескриптором – зазначається з числом, яке показує кількість кроків за ієрархією між ними;

- «NT» (*Narrower Term*, більш вузький термін) – між родовим і видовим (більш вузьким) дескриптором – зазначається з числом, яке показує кількість кроків за ієрархією між ними;

- «RT» (*Related Term*, взаємозв'язані терміни) – асоціативні зв'язки між дескрипторами. Асоціативний зв'язок показує особі, що проводить індексування, або користувачеві, що існує інший, настільки ж або навіть більш релевантний дескриптор.

Розроблення та впровадження електронної української версії ПТТ «EUROVOC» відбувалося Науково-дослідним центром правової інформатики НАПрН України у період з жовтня 2003 р. по червень 2009 р. під керівництвом члена-кореспондента НАПрН України Швеця М.Я. у співпраці з Інститутом законодавства Верховної Ради України (керівник Копиленко О.Л.) та Управлінням комп'ютеризованих систем ВР України (керівники: Здзеба І.О., Сидоренко О.О.) в межах НДР «Розробка української версії автоматизованої інформаційної багатомовної системи «EUROVOC» [9] за договорами з Управлінням справами Апарату Верховної Ради України:

- № 150 від 20 жовтня 2003 року на виконання науково-дослідної роботи за темою «Розробка української версії автоматизованої інформаційної багатомовної системи «EUROVOC» (жовтень-грудень 2003 року);

- № 125 від 11 червня 2004 року на виконання дослідно-конструкторської роботи за темою «Розроблення та впровадження автоматизованої інформаційно-пошукової системи (АПС) «Тезаурус «EUROVOC» у складі системи інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчого процесу» (червень-грудень 2004 року);

- № 125 від 07 березня 2007 року «Щодо надання послуг з підготовки, передачі та інформаційного супроводження української електронної версії 4.2 багатомовного тезаурусу «EUROVOC» (березень-грудень 2007 року).

Ця, офіційна версія тезауруса «EUROVOC» містила: 21 розділ; 127 мікротезаурусів; 6439 дескрипторів (з них 511 верхнього рівня); 6448 ієрархічних зв'язків; 3501 асоціативних зв'язків.

На перших етапах при розробці української версії ПТТ «EUROVOC» акцент робився на відповідність української версії офіційним версіям країн ЄС. У подальшому для подолання обмежень щодо використання ПТТ «EUROVOC» при індексації національного законодавства планувалося широке залучення дескрипторів та приміток.

Кількість аскрипторів та приміток різна для кожної з мовних версій і коливається в межах від 5211 (фінська версія) до 9210 (італійська версія).

Деякі країни, що не є членами ЄС, під час адаптації ІПТ «EUROVOC» для власного використання пішли шляхом додавання власних дескрипторів. Так, російська версія ІПТ «EUROVOC» за станом на 1 липня 2000 р. містила: 9648 дескрипторів (серед яких 545 верхнього рівня); 1393 аскриптори; 9138 ієрархічних зв'язків; 5681 асоціативний зв'язок; 1124 зв'язки від аскриптора до дескриптора, що його замінює; 175 зв'язків від аскриптора до комбінації дескрипторів, що його замінює; 267 зв'язків від аскриптора до групи дескрипторів, яка альтернативно його замінює; 2898 приміток [7].

На сьогодні у Верховній Раді України ведуться роботи по впровадженню отриманої від НДЦПІ АПРН України у вигляді інформаційно-пошукової системи та баз даних української версії багатомовного тезаурусу «EUROVOC» для подальшої індексації документів в електронних фондах нормативно-правової інформації.

Надана у липні 2005 року на безоплатній основі Офісом офіційних публікацій Європейських Співтовариств (Люксембург, <http://publications.europa.eu/>) Верховній Раді України безкоштовна невиняткова ліцензія № SERV-AUT(05)D/9231 (лист 2005-COP-287 від 15 липня 2005 р.) надавала право на переклад з оригіналу на українську мову тезаурусу «EUROVOC» версії 4.2, безкоштовну публікацію на веб-сайті www.rada.gov.ua/intranet/ та індексацію документів з його використанням терміном до 31 грудня 2008 року.

За умовами цієї ліцензії Ліцензіат брав на себе повну відповідальність за користування розробленим продуктом та зобов'язувався:

- не вносити змін до суті термінів та структури видань мовою оригіналу тезаурусу «EUROVOC» без надання письмового дозволу Бюро публікацій, за виключенням незначних поправок для адаптації «Тезаурусу» до змісту бази даних та пошукової системи Ліцензіата;
- не видозмінювати за будь-яких обставин унікальну ідентифікаційну нумерацію ключових слів;
- вказувати на відповідному помітному місці на своєму веб-сайті наступні інформаційні повідомлення та посилання на джерела, перекладені українською мовою:
- зробити роботу доступною он-лайн за свої власні кошти та здійснити переклад термінів достовірно та точно з видань мовою оригіналу компетентним перекладачем [4, 259–262].

Результати цієї роботи також були впроваджені у:

- Міністерстві юстиції України за Договором №33-251611 від 16 листопада 2005 року «Про видання електронної версії «Багатомовного тезаурусу ЄС «EUROVOC» з Державним департаментом з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України (листопад-грудень 2005 року);
- Національному центрі з питань євроатлантичної інтеграції України за Договором №153 від 01 вересня 2006 року на надання послуг із підготовки та формування Системи баз даних у сфері євроатлантичної інтеграції України на основі ІПС «Багатомовного тезаурусу «Європейського Союзу «EUROVOC» з Державним управлінням справами (вересень-грудень 2006 року).

На замовлення Державного департаменту з питань зв'язку та інформатизації за завданнями Національної програми інформатизації, затверджених розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2005 року № 329-р та 8 листопада 2006 р. № 552-р, у результаті виконання науково-дослідних робіт за темами: «Створити систему баз даних у сфері розвитку держави і права як складову автоматизованої системи забезпечення гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу» [10], «Забезпечити удосконалення системи баз даних у сфері розвитку держави і права» [11] українська версія тезаурусу «EUROVOC» була впроваджена в органах державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, МВС України, судочинства, Прокуратури, Міністерства освіти і науки України (Контракти № 56 від 25.11.2005 р. та № 52 від 19.11.2006 р.).

Автор цієї статті був керівником тимчасових творчих колективів та відповідальним виконавцем робіт у період з 2004 по 2009 рік за вищезазначеними договорами та науково-дослідною тематикою.

За результатами виконання робіт, окрім інформаційно-пошукової системи, українська версія тезаурусу «EUROVOC» 4.2. була також видана в абетково-пермутаційному, тематичному та багатомовному представленнях у складі електронної «Системи (бібліотеки) баз даних і знань у галузі держави і права» [12].

Система була рекомендована Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих та професійно-технічних навчальних закладів (грифи №14/18.2-2150 від 28.09.2005 року та №1/II-314 від 31.01.2007 року), Комітетом Верховної Ради України з питань науки та освіти та Консультативною радою з питань інформатизації при Верховній Раді України для використання у системі е-урядування на регіональному рівні (протокол спільного засідання № 27 від 13.04.2009 року), Академією правових наук України (№ 66/1 від 30.06.2009 року), Науково-технічною радою МВС

України з питань інформатизації органів внутрішніх справ України для впровадження в навчальні процеси відомчих навчальних закладів МВС (протокол засідання від 15.01.2009 року), Науковою радою МВС України для впровадження в навчальному процесі, науково-дослідній роботі та практичній діяльності (рішення №1 від 27.03.2009 року) [13].

У зв'язку з прийняттям Офісом Офіційних Публікацій Європейського Співтовариства нових версій тезаурусу «EUROVOC» 4.3 та 4.4, підчас спільних нарад протягом 2011-2013 років представниками Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України та Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України розглядалися наступні питання з розвитку інформаційного забезпечення української версії тезаурусу «EUROVOC»:

- перекладу українською та російською мовами нових та змінених термінів;
- експертизи переведених термінів спеціалістами відповідних напрямів та адаптація існуючих термінів;
- модифікації структури та внесення змін до бази даних термінів тезаурусу «EUROVOC» 4.2. (англійською, українською, російською, французькою мовою) з метою приведення її у відповідність із новими версіями тезаурусу «EUROVOC» 4.4;
- розвитку інформаційного забезпечення української версії тезаурусу «EUROVOC» за рахунок розробки механізму аскрипторів (синонімів) до наявних термінів;
- визначення аскрипторів до всіх термінів українською мовою та переведення їх англійською, російською, французькою мовами, формування бази даних (орієнтовна кількість аскрипторів – від 3000);
- введення зазначеного масиву аскрипторів до БД та визначення асоціативних зв'язків між ними та наявними дескрипторами.

Проте, фінансування на ці потреби виділене не було, а самі роботи не розпочаті.

Також, незважаючи на розроблене спеціалізоване програмне забезпечення – тезаурус «EUROVOC» не використовується на сьогодні для розмітки законів України та інших нормативно-правових актів при опрацюванні та внесенні їх до бази даних «Законодавство України», доступ до якої є відкритим через Інтернет на веб-сайті zakon.rada.gov.ua.

Окрім відсутності фінансування – головною причиною є невизначеність статусу цього тезаурусу, тому для розмітки документів у Верховній Раді України продовжують використовувати власний класифікатор, розроблений Головним юридичним управлінням ще в середині 90-х років.

Щодо Міністерства юстиції України, то ним розроблений «Класифікатор галузей законодавства України», який з червня 2004 року повинен був використовуватися для ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, інших електронних баз даних правової інформації та для формування зібрань чинного законодавства України. Проте ця вимога міністерства не враховується Технічним адміністратором при опрацюванні та введенні документів до реєстру [14].

Як свідчать результати проведеного нами дослідження – в Україні протягом 2003–2009 років проводилися роботи по розробці української версії тезаурусу «EUROVOC» та її впровадженню, зокрема в Апараті Верховної Ради України із залученням Науково-дослідного центру правової інформатики НАПрН України у співпраці з Інститутом законодавства Верховної Ради України. Було розроблене спеціалізоване програмне забезпечення та бази даних, сумісні з технологіями ведення баз даних нормативно-правової інформації парламенту з доступом до документів через веб-сайт zakon.rada.gov.ua. Проте, правовий статус цього тезаурусу в Україні лишився невизначеним, термін дії ліцензії, виданої Офісом офіційних публікацій Європейських Співтовариств Верховній Раді України для перекладу та використання скінчився. Також не була розроблена та впроваджена система аскрипторів та приміток для української версії. У зв'язку з цим тезаурус для розмітки та пошуку законів і нормативно-правових актів на сьогодні практично не використовується.

Орієнтація України на співпрацю та інтеграцію з Європейським Співтовариством, завершення процесів підписання політичної (21.03.2014 р.) та економічної частин (27.06.2014 р.) Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також подальша її ратифікація (16.09.2014 р.), розпочинають новий етап у взаємовідносинах між Україною та ЄС – від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції, що призведе до активації процесів з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, узгодження діючих стандартів та норм, а також створить умови для подальшої розробки та впровадження української версії тезаурусу «EUROVOC» для ведення електронних фондів нормативно-правової інформації в Україні та пошуку документів.

Список використаних джерел:

1. Тезаурусы в задачах информационного поиска : монография / Н. В. Лукашевич. – М. : Московский университет, 2011. – 508 с.

2. Большая советская энциклопедия: В 30 т. – М. : «Советская энциклопедия», 1969–1978.
3. Збанацька О. М. Архівні інформаційно-пошукові системи: розширення пошукових можливостей (1991–2008 рр.) [Текст] : дис. ... канд. іст. наук. : 27.00.02 «документознавство, архівознавство» / О. М. Збанацька ; М-во культури і туризму України, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2010. – 237 с.
4. Антоненко С. А. Електронні фонди нормативно-правової інформації парламенту України : (правові, організаційні та технологічні аспекти) : Монографія / С. А. Антоненко ; за заг. ред. М. Я. Швеця. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 308 с. – (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України» ; вип. 32).
5. Інформація та документація. Одномовний тезаурус. Методика розроблення : ДСТУ 4032 – 2001; ISO 2788:1986. / А. Стогній (розроб.). – Чин. від 01.01.02. – К. : Держстандарт України, 2001. – 60 с.
6. Інформація та документація. Багатомовний тезаурус. Методика розроблення : ДСТУ 4031 – 2001; ISO 5964:1985. / А. Стогній (розроб.). – Чин. від 01.01.02. – К. : Держстандарт України, 2001. – 74 с.
7. Тезаурус «EUROVOC» : автоматиз. інформ.-аналіт. система порівняння законодавства України із законодавством країн ЄС : Посіб. : [Пер. з англ. і фр. / М. Швець, О. Копиленко, М. Міщенко та ін.]; Ред. : В. Я. Тацій, В. О. Зайчук ; Акад. прав. наук України, Апарат Верхов. Ради України. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 383 с.
8. Денісова О. О. Інформаційні системи і технології в юридичній діяльності : навч. посіб. / Денісова О. О. – К. : КНЕУ, 2003. – 315 с.
9. Розробка української версії автоматизованої інформаційної багатомовної системи «EUROVOC» : Звіт про науково-дослідну роботу, реєстр. №0103U008718 / С. А. Антоненко, О. В. Гладківська, М. Я. Швець. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2009. – 27 с.
10. Створити систему баз даних у сфері розвитку держави і права як складову автоматизованої системи забезпечення гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу : Звіт про науково-дослідну роботу, реєстр. №0105U008424 / С. А. Антоненко, М. І. Коваль, М. Я. Швець. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2005. – 35 с.
11. Забезпечити удосконалення системи баз даних у сфері розвитку держави і права : Звіт про науково-дослідну роботу, реєстр. №0107U000137 / С. А. Антоненко, О. В. Гладківська, М. Я. Швець. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2007. – 72 с.
12. Тезаурус «EUROVOC» 4.2. Українська версія [Електронний ресурс] : (У складі Системи (бібліотеки) баз даних і знань у галузі держави і права) : [В 3 книгах]. / М. Я. Швець, О. Л. Копиленко, С. А. Антоненко, С. М. Міщук та ін. – К. : НДЦПІ АПрН України, Інститут законодавства ВР України, Управління комп'ютеризованих систем Апарату ВР України, 2007. – 738 с. – [Кн. 1. Абетково-пермутаційне представлення. – 387 с. Кн. 2. Тематичне представлення. – 174 с. Кн. 3. Багатомовне представлення. – 177 с.]
13. Система баз даних і знань у галузі держави і права : База даних / Антоненко С. А., Швець М. Я., Швець С. М. – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 15229 від 04.01.2006 р., Державний департамент інтелектуальної власності.
14. Антоненко С. А. Питання доступу до документів інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів / Антоненко С. А. // Інформація і право. – 2013. – № 1(7). – С. 99 – 109.

** Антоненко Сергій Анатолійович – експерт з питань правової інформатики, лауреат Премії імені Ярослава Мудрого.*